

RELIGIO.

EGYHÁZI ÉS IRODALMI FOLYÓIRAT.

PESTEN, JANUAR 22. 1854.

10.

I. FÉLÉV.

Megjelenik e lap hetenkint háromszor : kedden, csütörtökön és vasárnapon. Az előfizetési díj félévre postán 6; helyben 5 frt p. p. — Előfizethetni minden cs. kir. postahivatalnál, Pesten a szerkesztőségénél (Kalap-utca 3. sz.) és Hartleben K. A. könyvkereskedésében.

A magyar szentírás javításáról.

Régóta érzik már a magyar catholicus keresztények a szentírás újabb kiadásának szükségét olyan magyarságon, mely hazai nyelvünk jelen idomához legyen szabva. Már az 1822-iki pozsonyi zsinaton határozattá vált, hogy Káldi György fordítása, az újabb irányhoz idomítottan, bocsáttassék ismét sajtó alá; mely száradék életbe is lép vala, ha a zsinaton kívül fekvő körülmények meg nem hiusítják. Az Istenben boldogult báró Szepesy Ignác, Pécsnek dicső püspöke, a szükségét pótolandó, az egész szentírást újra fordította, s azt nagy-lelkű áldozattal kiállítván, országszerte kiosztotta. Ámde sajátságos nyelv- és írásmodora miatt a régi szomjat el nem olthatá; sőt néhai Vas László pesti tanár épen ez alkalommal ismét nyilvánította azon óhaját, hogy Káldi műve javíttassék ki, így irván többi között Klobusiczky Péter, kalocsai érseknek Boldogasszonyhava 16-án 1836-ban : „Legjobb volna Káldi fordítmányát, kijavítva azon helyeken, hol javításra van szüksége, továbbá is megtartani.” Azalatt a vásár- és ünnepnapokon felolvasatni szokott szakaszokat, a mint Káldi munkájából különféle időben ki voltak adva, a lelkészek önkényt simitgatták, kik átalván az ő nyelvejtést bennök, vagy tollal szurtak több kevesebb igazítást a hivatalos példányokba, mint ezt több helyütt tapasztaltuk; vagy felolvasás közben az elavult szólásmódot újabbal cserélték föl. Voltak egyszersmind derék férfiak, kik vagy a Káldi- vagy a Szepesyféle szentírásnak nagyobb kisebb nyelvidomítását sajtó útján közzé is tették. Az első osztályhoz tartozik Reseta János jelenleg nyugalmazott világi tanár ur, ki az „Egész esztendőbeli evangeliumok”-at... ő hercezségének Magyarország primásának különös engedelmevel kiadta Budán a királyi magyar universitas betűivel 1821-ben. Azután Versegghy Ferencz lépett fel e következő részek javított kiadásával mutatvány gyanánt : Genes. 1—20 fejez. Job 1—3 fejez. Zsoltárokból 1—15. 18. 22. 41. 48. 70. Példabeszédekből 1. 2. 8. fejez. Izaiásból 1. 2. 3. fejez. Sz. Máté evang. 1—4 fejez. Apost. Csel. 1. 2. 3. fejez. Sz. Pálnak a romaiakhoz írt lev. 1. 2. 3. fejez. Apocal. 1. 2. 3. fejez. Harmadik volt egy névtelen, kinek tolla alól kerültek ki „Az evangeliumok és epistolák...” Budán, a királyi egyetem költségén és betűivel 1845. Mindezek Káldi művén dolgoztak; Versegghy ugyan az ő nyelvtana és írásmodora szerint, mely ma már szinte elavultnak tekinthető; egyébiránt észrevételei sok helyen figyelemre méltók, mert meglehetősen készséggel fogott a dologhoz. Ellenben a pécsi fordítás

javítására vállalkozott Szabó József esztergomi hittanár ur, ki az egész szentírást átvizsgálta; melyet azután Kopácsy József érsek jóváhagyásával Bucsánszky Alajos maga költségén és betűivel kiadott 1851-ben.

Valamint pedig élő nyelvnél az ilyen koronkinti idomítás elkerülhetlen, a mint ezt nem csak a magyar, hanem egyéb nyelvek története és példája is mutatja: úgy bizonyos, hogy az idomításnak a köz egyházi használat javára kellő ovatossággal és figyelemmel kell történni; mert az egyik közhasználatu fordítmánynak a másikkal fölcserélése nehézségekkel jár, és ezeknek legyőzése időt és érlelést kíván; mikép ezt a szent Jeromos által készített fordításnak, illetőleg javításnak története világosan bizonyítja. Könnyíteni fogja mindazáltal a javított mű befogadását az a körülmény, mivel nagyon gyökeret vert már a szakértőkben a jobb fordítmány utáni sovárgás, mint ez az elősorolt kísérletekből kitetszik. Alig hihetjük, hogy volnának még ma is olyan értelmes, és jóakaratu férfiak, kik csupán azért, mivel Káldi könyve már kétszázévi használatban van, ezt egészen régi minémiségében változatlanul megtartatni kívánnák. Harmincz év előtt ilyenek nem hiányoztak, mikép ezt utóbb bővebben elbeszéljük. Tudunkra még azok is, kik Káldi megtartása mellett váltig buzognak, magyarságát a mostanihoz alkalmaztatni óhajtják. Mások tovább menvén nem csupán az írásmódot és nyelvalakot, hanem magát a kifejezett gondolatot, a fordítás eredményét, sok helyütt hibásnak, tehát javítani valónak tartják, habár alapul Káldi munkáját helyeslik. A harmadik vélemény végre azt követeli, hogy készíttessék egészen új fordítás zsidó és görög kulföből, kerek, új, csinos nyelven. Etféle javaslat a pozsonyi zsinaton is indítványoztatott az akkori főpásztori kar egyik tagjától.

Szabadjon vizsgálunk, csekélységünk teljes érzetében, először is e harmadik véleményt. Nem az a kérdés veleje, vajjon hasznos és dicséretes volna-e egy, az eredeti betűből készített fordítmánynyal a magyar egyházi irodalmat gazdagítani. Ez kétségen túl, ha szakértőleg és a szent könyvet illető lelkismeretességgel történnék, jeles vállalat volna, és legméltóbb tárgya a komoly szorgalomnak. Csak is óhajtunk lehet, hogy a honi mező e ritka virágot is megteremje, mellyel az egyházi tudományosság csarnokát fölékesíthessük. Hanem oda vág a kérdés: vajjon egyházi közhasználatra a mi korunkban és nálunk czélszerűbb-e az eredeti, mint a bevett latin szöveg fordítása? Kérjük a szíves olvasót, engedjen néhány szerény észrevételt, mielőtt ama közmondattal bennünket elrezzentene: „purius

ex ipso fonte bibuntur aquae.“ Talán sikerül kiderítenünk azt, miszerint a való eredeti kulfőhez már most nem férhetvén, általában szólva, erősítőbb italt élvezhetünk a vulgataból, mintsem a zsidó vagy görög koránsem zavartalan forrásból.

Az igaz eredeti kulfőket, a szerzők által kiadott kéziratokban (αὐτογραφα) lelhetnők fel: azoknak pedig hire hamva sincs már; hanem vannak későbbi másolataink és fordítmányaink. Jóllehet a fordítmányok is csak másolatokban értek hozzánk, s habár ezekben nemcsak a leírónak, hanem a fordítónak is lehetnek botlásai: mindazáltal a bevett latin szövegnek következők az előnyei: 1-ör: Az nemcsak értelmes és tudományosan kimivelt, hanem egyszersmind lelkismeretes férfiu kezéből jött ki, ki híven ragaszkodék a negyedik században már régikül ismert legjobb kéziratokhoz*), egyedül jelentéktelen helyeken hagyván meg némi tökéletlen kitételeket, hogy sok embernek a nagy ujtástól iszonyát valamennyire méltányolja. Illyen munkán, melly Krisztus helytartójának akaratjából és Isten dicsőségére vállaltatott, bizonyosan Isten áldása is volt, hogy czéljának megfeleljen.

2-szor: Szent Jeromos fordításának fenmaradt legrégebbi kéziratai (amiatinus, fuldensis, toletanus codex), nemcsak épséggel és jó kiállítással jeleskednek, hanem korban is vetélkednek a három legrégebbi görög kézirrattal (A. B. C.), mellyek amazokat ugyan közel egy századdal megelőzik, de mellette csonkák és hiányosak. A többi görögöket pedig ama latinok több tekintetben hátrahagyják, nemkülönben mint a zsidókat az ő szövegre nézve, mellyek közül a legrégebbi is öt századdal hátrább áll, mint az amiatinus codex. Innen van, hogy midőn a vulgata különbözik a zsidó és görög okmányoktól, annak sajátságai (lectiones variantes) nem ritkán hitelesebbek critikai tekintetben egy sereg zsidó vagy görög másolatok eltéréseinél, a mint ezt az el nem fogult protestans írók is már mindinkább elismerik. Azért hová tovább, annál kevesbbé biztos a latin különbözőségek kicserélése a görög szövegével.

*) Szent Jeromosnak azon szavait (ep. ad Damas.), mellyekkel az új szövevségi szentírás kijavításában követett eljárását előadja, a híres Hug két kis szócska megváltoztatása által elferdítvén, a sz. atya érdeméből alaptalanul sokat levont, s az újabb időbeli írókat és tanárokat majd mind tévedésbe hozta. Szent Jeromos így ír; „Igitur haec praesens praefatiuncula pollicetur quatuor tantum evangelia, quorum ordo est iste: Matthaeus, Marcus, Lucas, Joannes; codicum graecorum emendata collatione, sed veterum; quae ne multum a lectionis latinae consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus“, stb. E szócskák helyett quae ne Hug önkényesen ezeket teszi: nec qui, minek az volna az értelme, hogy a szent atya szándékosan ollyan kéziratokat használt a kijavításban, mellyek a javítani való fordítmány nyal minél jobban megegyeztek! A „quae ne“ szavak igaz eredetiségét megmutatták a Maurinus kiadók Erasmus ellen, ki a critikai tanuk ellen ezeket tette nec quae; de úgy, miként Hug adta azokat, t. i. „nec qui“ egyszerűen koholva vannak. Nem a tekintély gyanánt használt kéziratokra vonatkoznak ama szavak, hanem a szent atya saját művére, a négy evangéliumra, a mint azokat Jeromos okos kimélettel a leírók hibáitól kitisztította. V. ö. Reithmayr Einleitung in die canonischen Bücher des neuen Bundes. Regensburg 1852.

3-szor: A vulgata, hit- és erkölcsi tárgyakban, az egész romai catholica egyház hitelességi kézségét bírja; mi nem tagadtatik ugyan az eredeti nyelvű másolatokról, vagy kiadásokról: mégis olly ünnepélyesen egyik kézitról vagy kiadásról sincs különösen kimondva. — Így tehát egy részről az eredeti isteni forrásnak azon üdvitala, melly a hitet és erkölcsöt foglalja magában, kristálytisztán csergedez a latin írásban: más részről, a többi tartalom szinte biztosan merítették belőle, még a variánsok nagyobb részében is; holott az eredeti nyelvű tanuk felette különböznek egymástól eme csekélységekben, a nélkül, hogy illetékes tekintély valaha kimondotta volna, mellyik kézirat vagy kiadás legyen követésre legméltóbb; úgy hogy az eltérések megválasztásában csak tudományos szempontokra s indokokra támaszkodhatunk; épen ezek pedig a tulsulyt nagyon gyakran a vulgata részére hajtják. Egyenesen megvallja ezt a legjobb protestans criticus Tischendorf, így szólván „Amiatinus codex, non modo quam egregie Hieronymus interpretis officio satisfecerit, luculenter testatur, sed etiam inter praestantissima subsidia habendus est ipsum textum apostolicum ex antiquis monumentis colligenti. Est autem mea quidem sententia interpretationis Hieronymi ex amiatino potissimum codice haustae praestantia tanta, ut graecum ejus textum Erasmo-Stephanico, quem Elzevirii suum reddiderunt (az úgy nevezett textus receptus), multum praestare confidenter dixerim.“

Miért kellene tehát, a közös népszerű használatra, zsidó és görög kiadásokból fordítani a szentírást, ha a bevett latin kiadás ugyanazt a tant és történetet adja elő, mit amazok; az áldott egység tekintetében pedig nagyon is kívánatos, hogy a szentírásnak egy bizonyos kiadása közösen fogadtassék el, és hivatalos egyházi használatra a textus kiszemelése ne legyen minden egyén önkényére bízva. Igaz ugyan, hogy a zsidó és görög kéziratok különbözőségei, bármilly nagyszámuak legyenek, nem bizonyítanak egészen más hitet: sőt épen csekélyszerűségök miatt a tan egységét még jobban erősítik: de itt nem csupán a hit, hanem egyszersmind a szent könyvek minő kezelése, és az együgyü elmék megütöközése vétehetik figyelembe. Csak látni kell, mikép kezeltek némelly criticustól a szent könyv, s hogy szórja ki a szavakat és egész sorokat belőle, mellyekről a trienti szent zsinat azt nyilatkoztatta, hogy az is Isten ígéje, s a szentkönyv alkatrésze. Például a főnebb idézett criticus már annyira vitte, hogy a mit az előbbieket még a textusban megtartottak, noha némi nehézségeik voltak: ő már az 1849-iki lipcsei kiadásban tuladott két egész szakaszon Marc. 16, 9—20. Joann. 7, 53—8, 1—11. S ezt ollyan ember, ki a vulgátát nagyrabecsüli.

4-er: Minden eddigi népszerű, s hivatalos használatban nálunk a latin nyelvű, vagy abból fordított idézések divatoztak. Így a catechismusban, bibliai történelemben, misekönyvben, egyházi beszédekben (közönségesen), pápai és püspöki körlevelekben, zsinati határozatokban, stb. mindig a vulgata használtatott. Ezen közszellemet és ősrégi gyakorlatot szükséges-e csekély okokból megfordítani, a nagy testületi egységet számta-

lan egyéni nézetekre feloszlatni? Vagy talán a népnek más szöveget adjunk elő a templomban, mást az iskolai könyvekben? Például a zsidó kutfő szerint Moyzes az aranyborjú imádásért három ezer embert öletett meg; így állana tehát az eredetiből fordított szentírásban: úgy de az iskolai bibliában 23 ezer volna megírva a vulgata szerint. Továbbá: a görög szentírás szerint nem halunk meg mindnyájan, de mindnyájan elváltozunk: ellenben a vulgata, catechismus és misekönyv szerint mindnyájan föltámadunk ugyan, de nem mind változunk el. Jó volna ez így?

5-ör: A történelem tanusítja, miszerint a fordítmányok kezdettől fogva több több tért foglaltak el, a mint tudnillik az eredeti nyelven beszélőknek száma fogyott. Sőt utóbb némely szent könyvek eredeti nyelvű példányai egészen kivesztek. Avagy hány századig használtatott a keresztény anyaszentegyházban Sirákiának, a Machabaeusok 1-ső könyvének és a szent Máté evangéliumának zsidó eredetije? Mi több, mikor még az eredeti nyelvű könyvek megvoltak, már akkor helyökbe a fordítmányok fogadtattak el közhasználatra olyan egyházakban is, hol mind a két nyelven beszélt a nép, például Syriában a syrus, Romában a latin, holott mind a két helyen a görög nyelv nagyon otthonos volt a nép között. Végre méltán kérdezhetjük: melyik zsidó vagy görög példányból kellene az új fordításnak készülni? Az úgy nevezett textus receptus-ból? Magok az acatholicusok, kiknek műhelyében szerkesztetett annak első alakja (a görögöt értjük), nagyon hibásnak tartják. Annyi igaz, hogy a Vulgatától messzebb áll, mint sok újabb kiadás. Vagy az Alcaliféle szöveget fordítsuk? Vagy Jakob ben Chajim és Erasmus; Athias és Beza; Buxtorf és Millius; van der Hooght és Wetstein: Kennicot és Griesbach; Reineccius és Lachmann félet? stb. Magán, vagy tudományos végre, bármelyiknek fordítását is helyeselhetjük, de melyik birjon egyházi tekintéllyel, az más, eddig el nem döntött kérdés.

E szerint mind az egység tekintete, mind a tudományos szempontok egészen okszerűvé teszik a Vulgata melletti maradást. Bizonyos, hogy a zsidó és görög kutfők megbecsülhetlenek, továbbá, hogy maga a Vulgata, mellynek szinte megvannak a maga gyarlóságai, azoktól nyer tekintélyt, felvilágosítást, és néha helyreigazítást, miokból a fordítónak azokat elmellőzni nem lehet; de ez mind meglehet, a nélkül, hogy midőn közvetlenül üdvös épüléssel foglalkozunk, a bizonytalan variánsok tömkelegébe bonyolódjunk, honnét aztán kiki maga legyen kénytelen keresni kivezető fonalt. Százszor szeretnők ismételni, hogy a mit a Szentlélektől vezérlett anyaszentegyház közös megtartás végett rendel, azért nincs okunk, a legélesebb critica előtt sem pirulni. Legyen meg az eredeti nyelvű példányok fordítása és használja azt kiki úgy, mikép szent Pál a szentírást általában használtatni rendeli: de nagy hiba volna azt hinni, hogy az egyház annak liturgicus behozatala által valami nagy hiányt pótolna, vagy nagy előnyt nyerne. Némelyek a Vulgatának silány latinságán ütköznek meg; ám a silány latinságnak nem szükséges következménye a rossz magyarság. Hát az eredeti írás mindenütt ékes? Merjük ál-

litani, hogy e kifogást tevő urak közül kevés bírja a latin nyelvet úgy, mint szent Jeromos. Ha pedig némely helyen szükségből a szót, vagy szókötést feláldozta a hüségnek, nem akarvántalán Isten ígéje helyett saját véleményét tenni: nem cselekedett-e okosan, és szabad-e nekünk másképp cselekedni? Tudnillik a szentírásnál a nyelvcsin csak másodrendű dolog. Illik ugyan a szépet szépen megírunk, de az igazat is igazán. Az nem lehet, hogy a keleti nyelvet egészen európai legujabb divatu mintába öntsük, és az Isten ígéjének felséges népszerű modorát keresett piperével átalakítsuk, ha csak valaki szent Pálból Kazinczyt, Mátéből Eötvöst, Jánosból Jósikát nem akar vésni. Van a szentírásnak házias szólásmódjában bizonyos erő, mellyre sokkal nagyobb szükségünk van, mint a fülkecségtető nagyon keresett szavakra. Milly rosszul illenék egy élemedett atyának szájába mesterkélts legujabban gyártott szavakkal szólani fiaihoz! Bizonyára az intés vesztese ama komolyságából és nyílt természetességéből, melly az atyai viszonyoknak sajátja. Legyen azért jó magyarság a fordításban, de kiméltessék egyszersmind a hüség, és a jól értett népszerűség.

Ezekben állanak a jelen sorok írójának igénytelen észrevételei amaz utolsó javaslatra nézve, mellyet az említett háromrendű vélemény közül legelőször igyekezett tehetsége szerint fölfejtetni. Ő nem kíván új fordítást behozatni köz egyházi használatra, melly zsidó és görög kiadásokból készült legyen: hanem a trienti sz. zsinat nyomán a bevett latin szövegnek híven fordított mását ezután is legcélszerűbbnek tartja. (Folyt. köv.) M.

Levelezések.

C s o n g r á d. A földirati tanításban először a földkép alakja tüntetessék a tanulók szemébe, aztán magyarázza azt meg az előszó, és pedig a tanítóé, szintugy mint a tanítványé, és csak ezek után használtassék a többé nem holt betű, a könyv, és a földkép részleteiben. Hogy a tanítvány maga is rajzoljon földképét a földleírás tanulásakor, az elkerülhetlenül szükséges. Erről nincs többé vita a tanrendszerben. Magyarország képét igen-igen könnyen rajzolja le a gyermek is. Mindenekelőtt arra kell őt megtanítani, hogy tudja, merre van kelet, nyugat, éjszaka és dél. Ha arczczal a kelő nap felé állok, előttem kelet van, hátam megett nyugat, jobbra dél, balra pedig éjszaka: vagy egy kis memnotechnicai fogással: Ha a nap kel, világosságot oszt, azért kelet = Ost; ha leáldozik veszt világosságot, azért West = nyugat; éjszakaról jön a zordon, hideg szél, azért Nord = éjszaka; dél felé olly meleg, olly hőség van, hogy sül ott minden, azért Süd = dél. — Erre megjegyzem krétával az iskolatáblán e négy tájt és elkezdem a Kárpátokat vonalokkal Pozsonytól kezdve le Erdély határáig rajzolni és meg van a felső félkör, melly Magyarország, Erdély és a Bánság határait képezi nagyrészt. Erre lerajzolom a Duna, Tisza, Dráva, Száva és a Maros folyamait és meg van egész Magyarország, stb. vázlata. Meg lévén ez, ponttal jegyzem meg tanítványaim lakhelyét, és innen most majd kelet, majd nyugat, majd éjszaka vagy délre terjeszkedem ki, mindenek előtt a fővárosok fekvésére szorítokozván, elmondom p. o. hogy, Pestről a Duna-mentében Vácra, Esztergomba, Komáromba, Pozsonyba, stb. érhetni és azonnal megjegyzem kezdő betűvel az említett városokat, továbbá a Balatont, a Fertőt stb. a Tátrát, Fátrát, Mátrát, a Királyhágót, stb. Később jön aztán még csak a kerületekre és megyékre a sor, és csak 3—4 hónap mulva kapnak